

		<p>oruh</p> <p>I gys[k</p>	<p>ryukRed 'kCnka dk Kku</p> <p>I`tukRed dks ky dk fodkl</p> <p>Kku ea of)</p> <p>jpukRed vfHkO; fDr dk fodkl</p> <p>'kq) oruh dk Kku</p> <p>v{kjka dh cukov</p> <p>I qnj , oa Li "V ys[ku</p>	<p>ryukRed 'kCn fy[kokuk tS s & dS k dksu I j t&l h pedhyh Fkkyh ckny ij i kip okD; fy[kokuk ckny unh&ukyka ea ck<+dS s ykrs gk&S vi us vkl &i kl ds i Mka ds vdkj ns[kks vks i Mka ij , d dfork fy[kka</p> <p>dfBu 'kCnka dk Jqrys[k djokukA dfork ea cknyka ds fy, ftu 'kCnka dk iz; ksx fd; k x; k gS mudk /; ku j [krs gq v/kj's 'kCnka dks i j k djks & Hkksyk Hk -----</p> <p>I qnj , oa Li "V v{kjka ea , d i "B fy[kokukA</p>		<p>fy, ifjr djuk</p>
<p>tS k I oky oS k tokc</p>	<p>I uk cksyuk</p>	<p>dgkuh I pus dh {kerk dk fodkl</p> <p>fpru dj ckf) d {kerk dk fodkl</p> <p>dYi uk 'kfDr dk fodkl</p>	<p>i k B vkjEHk djus I s i wZ cPpka ds i wZ Kku dh tkp djus grq fuEu iz u i wNs tk, xs & D; k vki us vdcj] chjcy dk uke I uk gS \ vdcj dksu Fks \ chjcy fdu xq kka ds dkj . k i fl) Fks \ -----</p>	<p>uSrd f'k{kk I keku; Kku ea of)</p>	<p>bZ; kZ Hkko u j [kuk</p>	

		i Bu	<p>I gh mPpkj .k dk Kku</p> <p>dYi uk 'kfDr dk fodkl</p> <p>Hkk"kk; h dks kyka dk fodkl</p> <p>vi uh Hkkoukvka vksj I ksp dks vfHk0; Dr djus dh {kerk dk fodkl</p>	<p>ikB dk vkn'kz okpu djrs gq cPpkals izu iNs tk, xA [oktk Ijk dks fdl ij cgr vfHkeku Fkk \ [oktk Ijk dk cl pyr k rks os chjcy dks fgnrku I s fudky nra vxj rfgjk cl pys rks re dks&dks I h bPNk, i ijh djuk pkgkxs \ [oktk Ijk ds rhuka I okyka dk D; k dkbz vksj tokc gks I drk gS I kpdj crkb, A</p> <p>vudj .k okpu djokukA vfHku; djokukA fuEufyf[kr egkojka dk bLreky vi us okD; ka ea djs & dybz [kyuk ukd&Hkkkj fl dksMuk chjcy dh rjg vU; 0; fDr; ka dh gkftj tokch ds fdLl s ifl) gA mudk uke crkvkA 'kCn dk fofHkUu vFkks ea iz; ksx djokukA I ekukFkd 'kCnka dks i <okukA</p>		
		ys[ku	<p>'kCn cks'k @ vFkz xg.k djus dh {kerk dk fodkl</p>	<p>'py* 'kCn dks vyx&vyx vFkks ea iz; ksx djrs gq okD; cuokuk o fy[kokukA I ekukFkd 'kCn fy[kokukA</p>		

		<p>oruh</p> <p>fu"d"kl fudkyus dh {kerk dk fodkl</p> <p>jpukRed vfhk0; fDr dk fodkl</p> <p>'k0) mPpkj.k l u dj 'kCnka dks fy[k i kuk</p> <p>'k0) oruh dk Kku</p> <p>v{kjka dh cukoV , oa mfpr fojke fpulgka dk /; ku j[krs gq l qnj vkj Li"V v{kjka ea fy[k i kukA</p>	<p>foykæ 'kCn fy[kokukA</p> <p>uohu 'kCnka dk Jrys[k djokukA v'k0) 'kCnka dks 'k0) dj ds fy[kkA</p> <p>mngkj.k & v'k0) 'k0) ckn'kkg & ckn'kkg</p> <p>X; kuh &</p> <p>Kkuh ----- vkfn</p> <p>l gys[k gsrq , d x kdk fy[kok; k tk, xkA</p>			
<p>tu @ tykbz</p>	<p>fdjsep dh xn</p>	<p>l uk cksyuk</p>	<p>l kekl; Kku ea of)</p> <p>ekf[kd vfhk0; fDr dk fodkl A</p> <p>Lo; a [kkstu} Øfed vkj rkfdl <æ l s ml dk l a kstu l thork , oa jkpdrk tkxir djuk</p>	<p>izu iNuk & vkt dy xn vkj cYys dk , d [ksy cgr ifl) gA ml [ksy dks D; k dgrs gA \</p> <p>fØds/ ds fy, dku l h xn iz; ksx ea ykbz tkrh gS \</p> <p>ikB dk vkn'kl okpu djrs gq izu iNs tk, æs & fnus k ds ?kj ds ihNs okys cxhps ea D; k fxjk \</p> <p>xM<æ ds Åi j fnus k us D; k ns[kk</p>	<p>i ; kbj.k v/; ; u</p>	

		i Bu	'kq) mPpkj.k dk Kku Hkk"kk Kku dh n<rk [ksyka ds ifr : fp tkx'r djuk x.kuk dh tkudkjh nsuk vFKZ xg.k dj ys[ku vfhk0; fDr dk fodkl 0; kogkfjd vksj iz; kxkRed <æ I s tkMuk fu.kz djus dh {kerk dk fodkl A csy vksj i k'sks ea varj dj i kukA okD; ka ds fy, , d	\ xan ij fdl us ckj&ckj vf/kdkj tek; k\ [ksyr&[ksyrs mudh xan dgk; pyh xbλ vudj.k okpu djuk xanka ds vusd jax&: i gkrs gA vyx&vyx [ksyka ea vyx izdkj dh xanka dk bLreky fd;k tkrk gA fdlgha rhu xanka ds ckjs ea crkvkA rfgkjs ?kj ds cxhps ea fdu&fdu Qyoka dh Qyokjh gS \ xh"e __rq ds vfrfjDr dksu&dksu I h __rq; gksh ga \ i ; kz okph 'kcn fy[kks & fnus k dk vFKZ gS I w Z nhi d okD; ka k ds fy, 'kcn fy[kks & ftl edku ea nks eftys gka ----- ----- ftl ea rhu ifg; s gka ----- tgk; pkj jkLrs feyrs gka ----- ----- I j dMs I s vksj D; k&D; k curk gS \ vxj nhi d vksj fnus k xan ds ckjs ea Qs yk rfgkjs ikl		bekunkj cuka
--	--	------	---	---	--	-----------------

		<p>okD; ka ds fy, , d 'kCn fy[kuka</p> <p>I 'tukRedrk dk fodkl</p> <p>bPNk 'kfDr dk fodkl</p> <p>rpkRed 'kCnka dh igpkuA</p> <p>'kCn HkMkj ea of)</p> <p>Kkufnz; ka vkj desnz; ka dk Hkjij iz; ksx djuk</p> <p>'kq) orLuh dk fodkl</p> <p>I qnj fy[kus dh ; kx; rk dk fodkl djuka</p>	<p>I j dms l s vkj D; k&D; k curk gS \</p> <p>vxj nhid vkj fnus k xan ds ckjs ea Qs yk nfgkjs ikl djokus vkrj rks ne xan fdl s nrs \</p> <p>viuh [kkbz oLrq dh igpku ne ds s crkvksx \ fy[kka</p> <p>vius euil an [ksy ds ckjs ea ikp okD; fy[kka</p> <p>vius ekrk&fir k l s ne D; k&D; k yuk pkgrs gks \</p> <p>rpd okys 'kCn js[kkdr djka %dfork ea 1/2</p> <p>foyke 'kCn <pkdj fy[kka %dfork ea l 1/2</p> <p>iksk vkj csyka ij yxus okys lcth vkj Qyka ds uke fy[kka</p> <p>csy ij iksks ij</p> <p>-----</p> <p>fcy ea jgus okys tkuojka ds uke fy[kka</p> <p>LdWj ds vrfjDr l okjh ds dke vkus okys vkj l k/kuka ds uke fy[kka</p> <p>I qnj o Li "V v{kjka ea , d i "B ij fuEu ifDr dks ckj&ckj</p>	
--	--	---	--	--

				fy[kus ds fy, rFkk vius thou es mrkjus ds fy, ifjr djukA I qys[kA >B er cksykA bžkunkj cukA		
ikik tc cPps Fks	I quk cksyuk	/; kui wzd I qdj cksyus dh {kerk dk fodkl i R; kLej.k Hkk"kk; h dks kyka dk fodkl ikfjokfjd I a/ka dh tkudkjh nuk fu"d"kl fudky i kukA	cM; gksdj rē D; k cuuk pkgrs gks vksj D; ka \ crkvks ; s viuk dke fdl rjg djrs g& pksdhkj] vkbl Øhe cpus okyk ikfjokfjd I a/ka crkus ds fy, Nks/&Nks/s izu iNuk & ikik ds Nks/s Hkkbz & pkpk ekj dh ekj & ----- vkn'kl okpu ds ckn ikB Is I a/kr izu iNuk & ikik tc Nks/s Fks rks vdl j D; k iNk tkrk Fkk \ vkbl Øhe cpus dk iskk ppus ij ikik ds ekrk&fir k dks ds k yxk \ dkk curs&curs ikik us vkneh cuus dk fu'p; ds s dj fy; k \ ikB dk vuqj.k okpu djokukA ikB es vk, okD; ka dks Øe nukA I gh dFku ds I keus vksj xyr ds I keus dk fpgu yxkvks			
	i Bu					

			<p>I gh mPpkj.k , oa fojke fpguka dk iz; ksx djrs gq i <uk</p>	<p>A i kB ea l s , d 'kCn ds cnys vl; 'kCn <uk ts i k i k dh txg og] os vksu mlugkaus vkfnA</p>		
		my>u	<p>dYi uk 'kDr dk fodkl</p>			
		ys[ku	<p>n<+ 'kDr dk fodkl I kp&fopkj dj ifj.kke fudkyuk I thork vkj jkpdrk inku djukA</p>	<p>fofHku 0; ol k; ka ds ckjs ea i Nuk ifjokj ea jgus okys yksx D; k dke djrs gā \ os rfga D; k cukuk pkgrs gā \ Qyka ds uke i Nuk tks ehBs gka vkj mul s l; kl Hkh cā tk, A</p>		
		orLuh	<p>'kCn HkMkj ea of) A Hkk"kk Kku ea of) A vFkZ xg.k djus dh {kerk dk fodkl A jpukRed vfhk0; fDr dk fodkl A 'kq) orLuh dk KkuA</p>	<p>i kB ea l s , d s 'kCn <ks tks nks 'kCnka ds esy l s cus gā nkuka 'kCnka dks vyx&vyx djds fy[kks & mngj.k & pkdhnkj ¾ pkdhn \$ nkj ok; q ku ¾ ok; q \$; ku okD; ka k ds fy, , d 'kCn fy[kks & mngj.k & tks cf< k vfhku; dj I drk gS & vfhkusrk vkfn fdl h i kyrw i 'kq ds ckjs ea i kp okD; fy[kksA</p>		

			l gys[k	'kCn ds 'kq) : i dh tkudkjhA l n j fy[kus dh dyk fodfl r djukA	uohu 'kCnka dk J r y s [k dj k u k A v u t o k j ¼] ½ y x d j l g h 'kCn f y [k u k A m n k g j . k & b t u b a t u m f p r f o j k e f p g u k a d k i z k s x d j r s g q , d i " B l g y s [k d j o k u k A			
				i F k e b d k b z i j h { k k				
vxLr	nkLr i k s k k d	dh	l q u k c k s y u k	dgkuh /kS z i n d l q u s dh {kerk dk fodkl A 'kCn H k k M k j e a o f) A c k s) d {kerk dk fodkl i R ; k L e j . k H k k o k R e d v f H k O ; f D r	c P p k a d h i f r f Ø ; k t k u s g r q N k s / & N k s / s i z u i N u k & t c r e v i u s n k L r k a l s f e y r s g k j r c r e D ; k d j r s g k s \ r e c u & B u d j d g k j t k r s g k s \ D ; k r e u s d H k h f d l h l s e k x d j d i M s i g u s g a \ m l g a i g u d j r e g k j s e u e a d g s H k k o t k x s g a \ v k n ' k z o k p u d j u k A r R i ' p k r i z u i N u k & u l h : i h u d s c g r i g k u s n k L r d k D ; k u k e F k k \ t e k y l k g c u s ? k w e u s t k u s d s f y , D ; k v M p u c r k b z \ t c g e d g h a t k r s g a r k s c u & B u d j l t & / k t d j D ; k a t k r s g a \ N k = k a } k j k v u d j . k o k p u	n f u d t h o u o v k l i k l d h ? k V u k v k a l s l a f / k r		enn djds ml dk fn [kkok ugha fn [kkuk pkfg,

		<p>'kq) mPpkj.k o mfpr fojke fpguka dk iz;ksx djrs gq i<us dh {kerk dk fodkl A</p> <p>vfhku; kRed {kerk dk fodkl</p> <p>fo'ks'k.k&fo'ks'; 'kCnka dks < i kuka</p> <p>dgkuh ds eny Hkko dks le>dj rFkk bl s iklr f'k{kk dks xg.k djus dh ;ksx; rk dk fodkl djuka</p> <p>dykRedrk dk fodkl izuka ds mUkj fy[k i kuka</p> <p>okD; fuekZ.k dj i kuka</p> <p>jpukRed vfhko; fDr dk fodkl djuka</p>	<p>Nk=ka }kjk vudj.k okpu djokukA fdl us fdl l s dgk \ mngkj.k & ^tks vpdu blgkaus igu j [kh gSog ejh gA** fn, x, okD; ka dks i<dj mudk vfhku; djds fn[kkvks & eg cukdj f'kdk; r djuk ?kMka i kuh i M-uk dgkuh i<dj ,s s 'kCnka dks js[kkfr djks tks fdl h ds ckjs ea dN crkrs gka mngkj.k & ekewh i ks kkd</p> <p>izuka ds mUkj fy[kokuk & ul h: ihu us leL; k dS s l gy>kbZ \ i Mkd h ds ?kj l s fudydj teky l kgc us D; k fd; k \ 'kCnka dks vius okD; ka ea iz;ksx djka egkojka ds fp= cukvks & bh dk pln nh; k rys v/kjk fiz; nklr @ fiz; i ks kkd fo"k; ij i kp okD; fy[kuka</p> <p>o. kks; ea ek=k yxkdj 'kCn cukdj</p>		
--	--	--	---	--	--

		<p>l gys[k</p> <p>'kq) mPpkj.k o mfpr fojke fpguka dk iz;ksx djrs gq i<us dh {kerk dk fodkl A</p> <p>vfhku; kRed {kerk dk fodkl</p> <p>fo'ks'k.k&fo'ks'; 'kCnka dks <pk i kuka</p> <p>dgkuh ds eny Hkko dks le>dj rFkk bl is iklr f'k{kk dks xg.k djus dh ;ksx; rk dk fodkl djuka</p> <p>dykRedrk dk fodkl izuka ds mUkj fy[k i kuka</p> <p>okD; fuekZ.k dj i kuka</p> <p>jpukRed vfhko; fDr dk fodkl djuka</p>	<p>Nk=ka }kjk vudj.k okpu djokukA</p> <p>fdl us fdl is dgk \</p> <p>mngkj.k & ^tks vpdu blgkaus igu j [kh gSog ejh gA**</p> <p>fn, x, okD; ka dks i<dj mudk vfhku; djds fn[kkvks & eg cukdj f'kdk; r djuk</p> <p>?kMka i kuh i Mtk dgkuh i<dj ,s s 'kCnka dks js[kkfr djks tks fdl h ds ckjs ea dN crkrs gkaA</p> <p>mngkj.k & ekewh i ks kkd</p> <p>izuka ds mUkj fy[kokuk & ul h: ihu us leL; k dS s l gy>kbZ \</p> <p>iMkd h ds ?kj is fudydj teky l kgc us D; k fd; k \</p> <p>'kCnka dks vius okD; ka ea iz;ksx djka</p> <p>egkojka ds fp= cukvks & bh dk pkp nh; k rys v/kjk fiz; nklr @ fiz; iks kkd fo"k; ij ikp okD; fy[kuka</p> <p>o. kks; ea ek=k yxkdj 'kCn cukdj</p>		
--	--	--	--	--	--

			<p>'kCnka dks 'kq) : i ea fy[kus ds fy, i fjr djukA</p> <p>'kCn ; qe dk KkuA</p> <p>mPpkj.k ij fo'ksk /; ku nrs gq feyrh&tgyrh vkokt okys 'kCnka ea vUvj tku ikukA</p> <p>v{kjka dh cukova</p> <p>I qnj vksj Li"V v{kjka ea fy[kuk</p>			
	ul h: ihu dk fu'kkuk	I quk cksyuk	<p>Hkk"kk Kku ea of)</p> <p>eukjat drk i nku djukA</p>	dgkuh I qdj okrkzyki djukA	vaxsth Hkk"kk dk : i karj.k	viuh dgh ckr dks dj fn[kkuk pkfg, A
fl rEc j	uko cukvks uko cukvks ½dfork½	I quk cksyuk	<p>dfork dk vkuln yukA</p> <p>dfork dks gko&Hkko ds I kFk cksyukA</p>	<p>cPpka dks tkx: d cukus ds fy, rFkk vkarfjd Kku tkuus graq izu i nku & uko fdl ij pyrh gs\ ckfj'k vkus ij vki D;k cukdj [ksyrs gks\ dfork dk mfpr y; , oa</p>	dyk o I kekl; Kku I s I af/kr	<p>vkyl djuk cjh ckr gA</p> <p>ikjLi fjd I g; ksx</p>

		<p>i Bu</p> <p>Hkko cks'k</p> <p>I kñ; l cks'k</p> <p>dfork dks mfpr gko&Hkko rFkk 'kq</p> <p>mPpkj.k ds I kFk i <us dh {kerk dk fodkl</p> <p>rpd okys 'kCnka dk Kku</p> <p>i z; ksxkRed , oa 0; kogkfjd Kku dks c<kok nsuk</p> <p>ys[ku</p> <p>[ksy&[ksy ea dke dj i kuk</p> <p>dfork Lej.k djukA</p> <p>vFkz xg.k dj fy[kus dh {kerk dk fodkl A</p> <p>dke okys 'kCn igpku i kuk rFkk o.kkkyk ds fgl kc I s mlga Øe ds vudj kj fy[k i kukA</p>	<p>gko&Hkko ds I Loj okpu djukA</p> <p>dfo us pedhyk dkxt epk; k gs vksj dks&dks I h phta pedhyh gkrh ga \</p> <p>dfork ea iz; Ør jaxka ds vfrfjDr vksj dks&dks I s jax gkrs ga \</p> <p>dfork dk vudj.k okpu djukA dkxt dh vyx&vyx rjg dh uko cukukA</p> <p>cj I kr ij I qh dkbz dfork dk ; k ykdxhr I ukukA</p> <p>dfork ea vk, rpdRed 'kCnka dks js[kkfidr djukA</p> <p>I eug ea dfork dk I Loj okpu djukA</p> <p>I kr I epka ds uke fy[kksA fØ; k ds I kFk dj tkM-dj 'kCn cukdj fy[kks & yi ddj j[kdj vkfnA</p> <p>dfork ea I s i kpo dke okys 'kCn <kdj fy[kks vksj mlga</p>		
--	--	--	--	--	--

		oruh	okD; fuekZ k	o. kəkək ds Øe ds vuđ kj 1] 2] 3] 4] 5 ua nđj fy[kkA ^l pep* dk bLrəkj djs gq okD; cukukA uko dk fp= cukdj ^uko* ds ckjs ea i kjp okD; fy[kokukA		
		I gys[k	j pukRed vfhk0; fDr dk fodkl 'kq) okD; fy[k i kuk Lej.k 'k fDr dk fodkl I ŋnj vks I gh <æ I s dfork ds i k k fy[k i kukA	dfork dh i fDr; k; ijh djs & f?kj & f?kj dj cny Nk; k gš ----- rē j l ----- ----- Hkš k eš } ----- ----- vkvkA I ŋnj o Li "V v{kjka ea dfork ds dŋ i k k , d i "B ij fy[kokukA		
			f}rh; bdkbz ijh{kk			
vDVic j	nku dk fgl kc %dgkuh½	I puk cksyuk	eq; fopkj crkuk /kš 7 wzd dgkuh I pus dh {kerk dk fodkl eukjat drk i nku djuk I kLÑfrd /kjs/kj ds ifr fu"Bk Hkko	^nku* dk vFkZ Li LVhdj .kA dgkuh dk vkn'kz okpu djrs gq egkojkā dfBu 'kCnka dh vksj /; ku vkÑ"V djukA chp&chp ea cPpka I s iz u %y?kqz i nNuk & nš k ea , d ckj D; k i M+x; k \ D; k jktk us iztk dh enn dh \ viuh izka k I udj jktk us I U; kl h dks D; k nus dk	xf. kr I af/kr	I s nll jka dh t: jrka dks vo'; I e>uk pkfg, vksj ; Fkkl ilko I gk; rk djuk pkfg, A

				fu'p; fd; k \			
		i Bu	dgkuh dk vl; 'kh'kd crkuk				
			vFkz.g.k djus dh {kerk dk fodkl	dgkuh dk vl; 'kh'kd crkukA vudj.k okpu djukA uohu 'kCnka o egkojka dk vFkz Li "Vhdj.kA nkuohj d.kz dh tkudkjh nukA fdl us fdl l s vkj dc dgk & ^tc jktHkMkj [kRe gks tk, xk rc [kq ea gh fnokfy; k gks tkApxkA**			
		ys[ku	foLr'r fooj.k tkuuk v/; ; u dh dqkyrk dk fodkl djuk 'kq) mPkkj.k o mfpr fojke fpguka ds vud kj dgkuh i <+ l dsa	okD; ka ea iz ks djukA iz u&mUkj fy[kokukA foykæ 'kCn fy[kokukA 'kCn fy[kdj fo'ksk.k cukuk & mngj.k & 'kCn fo'ksk.k I U; kl I U; kl h nku nukh ewy 'kCn l s i wZ l r- tkMdj 'kCn cukvks & mngj.k & l r- \$ dkj ¾ l Rdkj jktk @ I U; kl h ds ckjs ea ikp okD; fy[kokukA			
			'kCn HkMkj ea of) Hkk"kk dk fodkl fy[kus dh {kerk dk fodkl pfj= fp=.k				
		orZuh	fo'ksk.k dh igpku l`tukRedrk dk fodkl	dfBu 'kCmka dk Jqys[kA			

			<p>I`tukRedrk dk fodkl</p> <p>'kq) oruh dk Kku</p> <p>'kq) 'kCn ppu i kuk</p> <p>x ká k Jrys[k ea fojke fpguka dk iz; ksx dj i kuk</p> <p>I qnj o Li"V v{kjka ea fy[k i kuk</p>	<p>i kjo okD; fy[kokuka</p> <p>dfBu 'kCmka dk Jrys[kA y?kq x ká k dk Jrys[k dj kukA I gh 'kCn pudj egkojs cukuk & ekj I kxj ne ukeh , d I s , d ukeh uke ea ne /ku dk I kxj Hkxoku dh ekj</p> <p>dgkuh ½nku dk fgl kc½ ea I s , d x ká k fy[kokuka</p>		
dku ½dfork½	\	I puk cksyuk	<p>vupku yxkuk</p> <p>dfork dks I e>us dh ; ká; rk dk fodkl</p> <p>dfork dk i R; kLej.k</p> <p>Hkko cksk</p> <p>i fj.kke fudkyuk</p> <p>'kCn HkMkj ea of)</p>	<p>dfork dk mfpr y; ds I kFk I Loj okpu ½vkn'kz okpu½A 'kCnkFkz Li"Vhdj.k & jkst jkrHkj tkxrk jgrk [kj [kj b/kj & m/kj gS /kkrk cPpka ml dk uke crkvks dku 'kjkjr ; g dj tkrk \</p> <p>dfork dk vudj.k okpuA nfgkjs fgl kc I s buea I s dku I k upl ku cMk gS \</p> <p>bl dfork ea fdI h 'ks-kfu; ka dh ckr dgh xbz gS \ reus dI s</p>	i; kbj.k v/; ; u	<p>Nks/k tho Hkh cMk upl ku dj I drk gS</p> <p>I kekl; Kku ea of)</p>

		ys[ku				
		orLuh				
		I gys[k				
uoæj	Lora-rk dh vkj	I uk cksyuk	0; fDrxr vfhk0; fDr dk fodkl vfrfjDr tkudkjh egkiq "kka ds thou l s i j .kk i klr djuk , frgkfl d phtka ds ifr tkudkjh i klr djuk rFkk ml ds ifr : fp mRi lu djuk fujh{k.k {kerk dk fodkl	egkRek xk/kh dk fp= fn[kkdj cPpka ds i wZ Kku dks tkuuk vkj f'kf{kdk }kjk foLr'r tkudkjh nukA dFkkoLrq dk vkn'kz okpu djrs gq cPpka l s i z u i Nuk & xk/kh th dgk jgrs Fks \ [kkuk idkus ds dke vkus okys fofHkuu l k/kuka ds fp= fn[kkuk & uke i Nuk rFkk muea iz; ksx vkus okys bZku i NukA rfgkjs ?kj ea [kkukA rfgkjs ?kj ea [kkuk idkus ds fy, buea l s fdl dk iz; ksx gkrk gS	bfrgkl i ; kbj .k	ns'k iæ i kjLi fjd l g; kx
		i Bu				

			<p>'kCn HkMkj es of)</p> <p>mfpr fojke fpguka dk iz; kx djrs gq i<us dh {kerk dk fodkl A</p> <p>I kekl; Kku es of) A</p> <p>nsk ds ifr iæ Hkkouk tkxr gkukA</p> <p>fopkjka dh vfhk0; fDr dk fy[k i kus dh {kerk dk fodkl A</p> <p>iR; kLej.kA</p> <p>dYi uk 'kfDr dk fodkl A</p> <p>fo'ks'krk crkus okys 'kCn fy[k i kukA</p> <p>foyke 'kCn vFkxg.k dj fpru dk fodkl A</p> <p>'kq) orLuh dk KkuA</p>	<p>\</p> <p>Nk=ka }kjk i kB dk I Loj okpu djukuk %vuplj.k okpu/A i kB es vk, uohu 'kCnka dk vFKZ Li "Vhdj.k djukA ftEenkjh dk vgl kl djukA [kknh] pj [kk] Lorærk] I R; kxg] ued vkanksyu] nkMh expz dh tkudkjh nukA</p> <p>^egkRek xk/kh* ds fo"K; es i kq okD; fy[kokukA Lorærk fnol vksj x.kra= fnol es D; k varj gS vksj nksuka dksu I h frffk dks euk, tkrs gS \ tc xk/khth nkMh ; k=k I s ykS/s gksj rc vkJe es D; k gvk gksk \</p> <p>phTka dh fo'ks'krk crkus okys 'kCn fy[kokuk & ----- pk; -----</p> <p>Qiy</p>		
--	--	--	---	--	--	--

			<p>vfHku; dyk dk fodkl</p> <p>uohu 'kCnka dh tkudkjH gksuk</p> <p>I thork ,oa jkpdrk inku djuk</p> <p>0; kogkfjd vksj iz; ksxkRed <æ I s tkMuk</p> <p>Hkk"kk Kku dk fodkl A</p> <p>I`tukRed vfHk0; fDr dk fodkl</p> <p>iR; kLej.k</p> <p>I kK 'kCnka dh tkudkjH</p> <p>fyæ cnyks</p> <p>ys[ku {kerk dk fodkl</p> <p>'kq) oruh dk Kku</p>	<p>ukVd ds i k=ka ds uke i Nuka ukVd djokuka eFkuh] fcykuk] ?kka/uk] eVBk] Nhada</p> <p>Ldny ea i <us tkus I s igys re D; k&D; k r\$ kjh djrs gks \ ukVd dk vU; 'kh"kd crkuka mRI kg] vfHku;] jæep 'kCnka dk vFkz Li"Vdhj.k djuk rFkk okD; iz; ksx djukA</p> <p>ukVd I s I æf/kr dkbz fp= cukdj ml ds ckjs ea fy[kokuka fyæ cnyks & yMfd; kj] ehBk] i ryk] djkjH I kK 'kCn pudj vyx&vyx fy[kokuk& 0; fDrokpd] tkfrokpd] Hkkookpd iz ukukjA yMedka us D; k dgrs gq nky cukus vksj vx tykus dh puksh Lohdkj dh \ </p>		
--	--	--	---	--	--	--

			<p>gkuk</p> <p>I a Ørk{kjka dk Kku gkuk</p> <p>I Ønj , oa Li "V v{kjka ea fy[k i kuk</p> <p>v{kjka dh cukov</p>			
<p>i <Ødw dh I > %dfork½</p>	<p>I uk cksyuk</p> <p>i Bu</p>	<p>dgkuh dks /kš 7 wzd I pus dh {kerk dk fodkl</p> <p>rdkRed 'kCnka dk Kku</p> <p>fofHku ; a=ka dh vkotka dh tkudkj gkuk</p> <p>'kØ mPpkj.k ij /; ku nrs gq dfork i kB dj i kuk</p> <p>'kCn HkMkj o Hkk"kk Kku ea of) A</p>	<p>dfork ea dgh xbZ dgkuh I ukukA dfork dk vkn'kz okpu djukA rd okys 'kCnA ?k/h dš s ctrh gš \ ; s dš s ctrs gš & rcyk] <ksyd] ethjž cki ghA ; g dfork fdl us fy[kh gš \ budh , d dfork rpus rhl jh d{kk ea i <h FkhA ml dfork dk uke crkvkA</p> <p>vudj .k okpuA rdZ i <kus okyh fo k dks rdZ kkL= dgrs gš crkvkš bu fo kvka dks i <kus okys 'kkL= dks D; k dgšs & I ekt dk Kku djkus okys foKku dk Kku djkus okys jktuhfr dk Kku djkus okys</p>	<p>I kekl; Kku</p>	<p>rd&for dz vko' ; d gš</p>	

		ys[ku	<p>vFkz.g.k dj l e>us dh ; kx; rk dk fodkl</p> <p>dfork ea iz Dr egkojka dk vFkz tkuuka</p> <p>dfork dk Lej.k djuka</p> <p>'kq) ys[ku dk vH; kl</p> <p>Lo; a [kktus vksj rkfdld <x l s ml dk l a kstu</p> <p>i R; kLej.k</p>	<p>dfork ea l s l k'k 'kCn puuka egkojka dk vFkz Li "Vhdj.k , oa okD; ka ea iz; ksx djukA</p> <p>dfork dh i fDr; k; i jh djukA dfork dk l Loj okpu jkukA</p> <p>iz ukj & i <Dclw D; k i <rk Fkk vksj ml dh D; k vknr Fkh \</p> <p>i <Dclw ds rdZ dk mUkj rSyh us D; k fn; k \</p> <p>, dopu l s cgoppu cukvks & ckr] ?ka/h] cqn vkfnA</p> <p>fuEu egkojka dk iz; ksx djrs gq ^jkenhu fdl ku* ds ckjs ea Nks/k&l k vuPNn fy[kkA dkYgw dk cSy] fnu&jkr , d djuk] i l huk cgkuk] , Mh&pkv/h dk tkj yxkuk] Qmyk u l ekukA</p>		
		orZuh	<p>cgoppu cukuk</p> <p>jpukRed vfhko; fDr dk fodkl</p>	<p>l a Dr o. kks dk iz; ksx djrs gq rhu&rhu 'kCn cukvks&</p> <p>J ----- ----- = ----- ----- {k ----- ----- K -----</p>		
		l gys[k	<p>'kCn fuekZ k djuk</p> <p>'kCnka ds l (e : i fy[k i kuk</p>			

			<p>v{kjka dh I qkSyrk</p> <p>Li "V ,oa I qnj fy[kuk</p>	<p>-----</p> <p>I qnj o Li "V v{kjka ea dfork ea I s , d i "B I qyS[k djukA</p>		
tuojh	I qhrk dh i fg; k dq hz	I quuk cksyuk	<p>Kku ea of)</p> <p>Hkk"kk; h dks kyka dk fodkl</p> <p>fujh{k.k 'kfDr dk fodkl</p> <p>cPpka ea I kgl] mRl kg] fgEer ts s xq kka dk fodkl djukA</p> <p>i k=ka ds i fr i frfØ; k tkuukA</p> <p>Hkk"kk Kku dh n<rk</p> <p>'kq) mPpkj.k vkj fojke fpguka ds vuq kj i <us dh <rk; rk dk fodkl</p>	<p>'kkjhfd : i I s fodykax cPpka ds ckjs ea ppkz djukA mudh I eL; kvka vkj [kfc; ka I s voxr djukA</p> <p>i fg; k dq hz dh rjg cBdj pyus ds fy, vkj dksu&dksu I h I okjh dke ea vkrh gS vkj ds s pyrth gS \</p> <p>i k= i fjp; vkj mudk gko&Hkko ds k gS \</p> <p>fdl us fdl I s vkj dc dgk \ ^ek; cktkj I s D; k&D; k yuk gS **</p> <p>^ge nkuuka gh ckdh ykxka I s dQ vyx ga **</p> <p>diM; cnyuk] tirs iguuk vkfn ds fy, I qhrk us dbz rjhds <rk fudkyA os rjhds D; k gks</p>	i ; kbj.k v/; ; u	Lokoyacu vkRefo'ok I

		ys[ku	<p>djuk</p> <p>Hkko Li "V djuk</p> <p>vupku yxkuk</p> <p>dYi uk 'kfDr dk</p> <p>fodkl</p>	<p>I drs gā vksj dc dke ea yk,</p> <p>tkrs gā \</p> <p>rē I Mēd ij [kMš gksdj pkjka</p> <p>vkj /; ku I s vkx&i hNs okys</p> <p>ykskj cPpkj I okfj; ka dks</p> <p>ns[kus ea 0; Lr gkA bl</p> <p>vkokxeu dks ns[kdj rēgkjs</p> <p>eu ea D; k fopkj vkrs gā \</p>		
		oruh	<p>vFkz.g.k dj fparj</p> <p>djds fy[kus dh {kerk</p> <p>dk fodkl A</p> <p>egkojka dk vFkz</p> <p>I e>ukA</p> <p>i R; kLej.k</p> <p>jpukRed vfHk0; fDr</p> <p>dk fodkl A</p>	<p>vi us 'kCnka ea fy[kks &</p> <p>vfer us I qhrk dh enn djds</p> <p>ml s nōku ij p<k fn; k nksuka ea</p> <p>D; k&D; k ckra gō± vkj vfer us</p> <p>ds s enn dh \</p> <p>egkojka dk okD; ka ea iz; ksx djks</p> <p>&</p> <p>vkj[kka ea ped vk xbz</p> <p>Vpōj & Vpōj ns[kus yxs</p> <p>vthcksjh</p> <p>I qhrk ds Lokfhkeku vkj I kgl</p> <p>dk vi us 'kCnka ea o. kLū djka</p> <p>iz ukōkjA</p> <p>nōku ij p<us ea I qhrk dh</p> <p>enn fdl us dh \</p>		
		I gys[k	<p>'kō oruh dk Kku</p> <p>'kō okD; ¼ kFkzd</p>	<p>fuEu inka dks Øe I s fy[kdj</p> <p>I kFkzd okD; cukvks &</p> <p>tkdj [kō I qhrk ys vpj vkbz</p> <p>nkMh I kFk&I kFk Qjhmk muds i kl</p> <p>Hkh</p>		

			okD; ½ dk Kku I ɸnj o Li "V v{kjka ea fy [kukA	dfBu 'kCnka dk Jyys[k dgkuh ea l s , d i "B l yys[k djokukA		
gngn	I ɸuk cksyuk		dgkuh I ɸdj : fp vkj vkuln dh vuɸkr gkukA Kku ea of) gkukA ^gngn* i {kh ds ckjs ea tkudkjh gkukA vU; i f{k; ka ds uke crkukA I kp&fopkj dj fu"d"kl fudkyukA 'kɸ mPpkj.k I fgr i <us dh {kerk dk fodkl A dFku dh l R; rk tkuuk vFkzɸg.k dj fɸrj dj ikuk vfhku; {kerk dk	dgkuh I ɸdj cPpka l s y?kq iz u i Wuk& gngn ds ef[k; k us ckn'kkg l s D; k ojnku ekɸk \ crkvks buds fl j ij dyxh gksh gS ; k ugha & epk] dks y] dcrj] cɸycɸA gngn vkj fx) ds vfrfjDr vU; i f{k; ka ds uke crkvkA rɸga gngn ds l jnkj dh rjg viuh d{kk dk ekUuhVj pɸuk gA puko ds fy, fdu&fdu ckrka ij fopkj djksx \ vuɸj.k okpuA l gh dFku ij vkj xyr dFku ij dk fpgu yxkvks & gngn uked i {kh ns[kus ea l ɸnj ugha yxrkA gngn dks i kyrs ugha cuk; k tk l drkA fdl us dgk] fdl l s dgk \ I kekl; Kku o vkl i kl ¼i ; kɸj.k v/; ; u½	vki l h esy& tky vkj enn dh Hkkouk	

		ys[ku	<p>vFkxg.k dj fparj dj ikuk</p> <p>vfhku; {kerk dk fodkl</p> <p>dYi uk 'kfDr dk fodkl</p> <p>Hkk"kk Kku dk fodkl</p> <p>Qy] I Cth] i Ükka vfn ds ukeka ij cus jakka dh tkudkjh</p> <p>fy[kus dh {kerk dk fodkl</p> <p>i R; kLej.k</p> <p>foi jhrkFKzd 'kCn</p> <p>okD; fuekZ.k</p> <p>I`tukRed vfhko; fDr dk fodkl</p>	<p>gngn uked i {kh ns[kus ea I nj ugha yxrka gngn dks ikys ugha cuk; k tk I drka fdl us dgk] fdl I s dgk \ ^bl dk ifj.kke D; k gksxk] ræus ; g I kp fy; k gS **</p> <p>mMtu[kVksys dh rgyuk ea vkt dy dku I s okgu i pfyr ga \ I yeku 'kkg vkj fx) ds chp gpz ckrphr dks d{kk ea ukVd ds : i ea i Lnr djuka gngn ds vl; rhu ukeka dks fy[kka vusdkFKzd 'kCnA foykæ 'kCn & I nj nð/gk xehz eks/h 'kCnka ds vFKZ fy[kdj okD; i z kx dj k& ijs kku] ijke'k] prkouh væsth ea gngn dks ^gq ð D; ka dgk tkrk gS \ ejk fiz; i {kh vFkok gngn ds ckjs ea i kp okD; fy[kokuka</p>		
		orZuh				
		I gys[k				

			<p>'kq) oruh dk Kku gkuk</p> <p>I udj I gh 'kCnka dks fy[k i kuk</p> <p>I qnj o Li "V v{kjka ea fy[kuk</p> <p>v{kjka dh cukov</p>			
			r;rh; bdkbz i j h {kk			
Qjoj h	edjr gh edjr	I uk cksyuk	<p>dgkuh I us dh {kerk dk fodkl A</p> <p>fganh vksj xqtjkrh ds vykok vl; Hkk"kkvka ea iz qr gkus okys vknjlpd 'kCnka dh tkudkj h gkukA</p> <p>vupku yxkuk dYi uk 'kfDr dk fodkl</p>	<p>dgkuh dks gko&Hkko ds I kFk I ukukA</p> <p>d{kk ea vvx&vyx Hkk"kkvka ds cPpka I s vknjlpd 'kCn i Nuk vksj cyokukA</p> <p>rfgkjs firrth xktj [kjhdj yk, gA rfgkj h eEeh mul s D; k&D; k cuk I drh ga \</p> <p>eMh ea 0; ki kfj; ka dh Aiph vkokta xqt jgh Fkha ; s vkokta vksj ds h gks I drh Fkha \</p> <p>Aiph&Aiph ds vk/kkj ij gh nks 'kCnka ea crkvka</p>	<p>Hkuksy vkl ikl dk okrkoy.k</p>	<p>datih er djka t: jr ds vud kj [kpZ djka</p>

		i Bu	<p>eks[kd vfHk0; fDr dk fodkl</p> <p>gLRdks ky es i dh. krk vkRefo'okl tkx'r gksuk</p> <p>Kkufnz; ka vkj desnz; ka dk iz; ks I thork ,oa jkpdrk</p> <p>0; kogkfjd vkj iz; ksxkRed <æ I s tkM+uk</p> <p>: fp vkj vkuan I s i<us dh {kerk dk fodkl</p> <p>voykødu dh {kerk dk fodkl</p> <p>?kVukØe I e>uk</p> <p>dFku dh I R; rk tkpuk rFkk fu"d"kZ fudky i kuk</p> <p>egkojka dk Hkko Li"Vhdj.k dh</p>	<p>Hkh[kkkkbZ dh datih vkj muds I kp&fopkj dks viuh Hkk"kk es crkvksA</p> <p>tyrjæ cukvksA</p> <p>uxkMk cukukA</p> <p>/kkxs dk ctkk cukuk</p> <p>dfork ^vk/kh dk mfpr y; ,oa gko&Hkko ds I kFk I Loj okpu rpkRed 'kCnka dks js[kkafdr djuk</p> <p>dfork es iz; Ør fofHkUu /ofu; ka dks cyokuk</p> <p>dgkuh i<økukA</p> <p>xqtjkr jkT; ekufp= es fn[kkuk rFkk ml dh ykød 'ksyh I s voxr djukA</p> <p>dgkuh dh ?kVukvka dks Øe es fy[kukA</p> <p>i R; d izu ds nk&nks mÛkj nsdj I gh mÛkj ds vkxs fpgu yxokukA</p> <p>mngj.k & ij ,d Nks/h I h I eL; k FkhA</p> <p>¼1½ ?kj es I kr ukfj; y j [ks FksA</p> <p>¼2½ ?kj es ,d Hkh ukfj; y ugha FkkA vkfnA</p> <p>uohu 'kCnka ds vFkZ crkuk rFkk muds 'kq) mPpkj.k ij tkj</p>		
		ys[ku				

			tkudkjh	nuk		
			fujh{k.k {kerk dk fodkl	dgkuh ea iz; Ør egkojka l s ifjpr djkdj mudk vFKZ Li "Vhdj .k djukA xqtjkr dh ykddFKk ds fp=ka dh fo'ks'krk, j crkuka		
			jpukRed vfHkO; fDr dk fodkl A	l adrka ¼: ijs[kk½ ds vk/kkj ij dgkuh fy[kokuk & vke [kkus dh bPNk ----- cktkj ----- egaxs feyuk ---- ----- eMh tkuk ----- cxhps ea igppuk ----- Quyk u l ekukA		
		oruh	okD; ka k ds fy, , d 'kCn fy[k i kukA	cnjxkg ml LFkku dks dgrs ga tgg; i kuh ds tgg : drs ga buds : dus ds LFkku dks D; k dgaxs \ fy[kka		
		I gys[k	i R; kLej.k	tgk; jyxkMh : drh ga ----- tgk; cl a : drh ga ----- tgk; ok; q ku : drs ga ----- D; k Hkh[kkkkZ dks ukfj; y l p ea eQir ea gh feyk \ D; ka \		
			'kCnka ds 'kq) : i dk Kku gkuk	dfBu 'kCnka dk Jrgys[k djukA 'kCn ijs djks & dksyk-----y c-----kVk ukf-----; y ?kM+-----okj vkfnA		
			I gh 'kCn fy[k i kuk rFkk I gh oruh dk Kku gkuk			
			v{kjka dh cukoV l qnj o Li "V			

			fy [kokukA		,d i" B l y s [k Li" V o l φnj v {k j k a e s fy [kokukA		
ekpZ			i φj kofUk i j h {kk	okf" kZd		i φj kofUk dk; A	